

INDEX CAPITUM LIBRI SECUNDI

DE SACRORUM DIERUM OBSERVATIONE ET PRÆCEPTO.

- CAP. I. De observatione sabbathi.
CAP. II. An conveniens sit præceptum servandi festa in Ecclesia.
CAP. III. De diebus ab universa Ecclesia observandis in generali.
CAP. IV. De festo Dominicæ, atque Trinitatis.
CAP. V. De festis ad vitam et mortem Christi pertinentibus.
CAP. VI. De resurrectionis festo.
CAP. VII. De festis Christi post resurrectionem.
CAP. VIII. De festis Beatissimæ Virginis Mariæ.
CAP. IX. De festis Sanctorum.
CAP. X. De numero et comparatione generalium festivitatum.
CAP. XI. De festis quæ in aliquibus diæcesibus servantur.
CAP. XII. De festis quæ a principe sæculari instituuntur.
CAP. XIII. An obligentur peregrini ad festa patriæ.
CAP. XIV. An obligentur peregrini ad festa loci.
CAP. XV. De missa in die festo audientia.
CAP. XVI. De aliis actionibus sacris in die festo exercendis.
CAP. XVII. Non omnia corporalia opera prohiberi in festis.
CAP. XVIII. An per peccatum mortale festum violetur.
CAP. XIX. An opus omne mercenarium prohibeatur in die festo.
CAP. XX. Servile opus quid sit.
CAP. XXI. De aliquibus operibus servilibus non prohibitis.
CAP. XXII. De operibus liberalibus non prohibitis.
CAP. XXIII. Denturne opera media, et quomodo se habeant ad hoc præceptum.
CAP. XXIV. An scribere interdum sit vetitum in die festo.
CAP. XXV. An transcribere sit prohibitum in die festo.
CAP. XXVI. Actio pingendi an servilis et prohibita in die festo.
CAP. XXVII. De itinatione et aliis corporis agitationibus.
CAP. XXVIII. De venatione, piscatione et militia.
CAP. XXIX. De operibus liberis speciali jure prohibitis.
CAP. XXX. De operibus forensibus irritis, vel prohibitis in festo.
CAP. XXXI. De obligatione et duratione hujus prohibitionis.
CAP. XXXII. De excusationibus ad laborandum in festo.
CAP. XXXIII. De dispensatione in observatione festi.

LIBER SECUNDUS.

DE SACRORUM SEU FESTORUM DIERUM

OBSERVATIONE ET PRÆCEPTO.

Hactenus explicuimus actiones in quibus externus Dei cultus continetur, vel ad illum proxime ordinantur; nunc duæ circumstantiæ ad hujusmodi actiones necessariæ explicandæ supersunt, quæ sunt tempus et locus: nam de his etiam circumstantiis præcepta sunt data, ad virtutem religionis pertinentia, quorum declaratio ad hunc locum maxime pertinet. Dicemus ergo prius de tempore, postea de loco. De tempore autem duo præcepta data nobis sunt: unum divinum, quod est tertium Decalogi, de sanctificatione sabbathi; aliud humanum, quod est primum inter generalia Ecclesiæ præcepta, quod est de festorum observatione: quæ duo præcepta in hujus libri discursu a nobis explicanda sunt.

CAPUT I.

AN PRÆCEPTUM DE OBSERVATIONE SABBATHI CONVENIENTER INTER PRÆCEPTA PRIMÆ TABULÆ LATUM SIT.

1. Quoniam ab hoc præcepto derivatum est præceptum ecclesiasticum de observatione festorum, ideo ab hujus præcepti declaratione initium hujus materiæ sumendum est. Adnotandum autem imprimis est, in observatione alicujus temporis ad divinum cultum dicati, duo posse considerari: unum ad jus naturale spectans, aliud ad positivum. Nam aliquid invenitur quod, dictante ratione naturali, necessarium est, etiamsi nulla lex extrinsecus addita sit; aliquid vero quod per voluntatem alicujus legislatoris inductum est. Naturale enim est ut aliquod tempus soli divino cultui tribuendum sit; positivum vero est, quod tale

tempus sit determinatum ad talem diem, vel horam, etc.; utrumque facile constat ex supra dictis. Diximus enim cultum Dei externum esse de præcepto legis naturalis: at hæc est hominis natura, ut ad suas actiones, præsertim externas, tempore indigeat; ergo sub idem præceptum cadit, quod in eo cultu exercendo tempus aliquod insumamus. Rursus hæc est etiam hominis conditio, ut non possit convenienter vacare divino cultui, nisi ab aliis operibus vacet; ergo hoc etiam cadit sub idem præceptum, pro eo nimirum tempore quo cultui divino vacandum est. Diximus præterea naturale præceptum religionis, quod affirmativum est, ex vi solius rationis naturalis non determinari ex necessitate ad certas cæremonias, vel actiones, et multo minus ad certa tempora; ergo illa præcepta, quatenus certa tempora determinant, non sunt naturalia, sed positiva.

2. In quo differat tertium præceptum Decalogi ab aliis. — Primo ergo ex hac doctrina, quæ certa, clara et communis est, inferunt Theologi, tertium præceptum Decalogi, prout latum fuit in lege Moysis, in hoc differre a cæteris ejusdem Decalogi, quod cætera pure moralia sunt, tertium vero partim morale, partim cæremoniale fuit. Ita D. Thomas 2. 2. quæst. 122, art. 4, ad 2, et ibi Cajetanus et alii. Idem D. Thomas 1. 2, quæst. 100, art. 6, ad 2 et 5; Alensis, 3 p., quæst. 32, memb. 2; et omnes Scholastici et Summistæ; et notavit Irenæus, lib. 4 Contra hæres., c. 31; significat etiam Augustinus, lib. de Spirit. et lit., c. 16; qui ob eandem causam dixit, 1. 3 Contra duas Epist. Pelag., c. 4, Decalogum servari a Christianis, *excepta sabbathi observatione*

carnali, quæ spiritualem sanctificationem quietemque significat; ait autem observatione carnali, id est, quoad id quod ad litteram præcepto illo mandabatur; sic enim paulo antea dixerat, Christum abstulisse a nobis iugum carnalium observationum, inter quas ponit: Ne sabbatho, septeno dierum volumine redeunte, ab operibus etiam necessariis quiescamus. E contrario vero dixit, lib. 19 Contra Faustum, cap. 18, præceptum illud tertium spiritualiter servari a Christianis: Numquid (ait) ipsum sabbathum, quod ad intelligendam veram requiem pertinet, non observant Christiani?

3. *Alia differentia. — Respondetur. —* Hæc etiam differentia ex alia facile ostenditur, quia ante legem Moysis præceptum de observatione sabbathi non obligabat homines, cætera autem præcepta Decalogi obligabant. Hoc posterius patet ex illo Pauli: *Gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis sunt, faciunt*, Roman. 2. Primum autem constat, quia ante Abraham non erat sabbathorum observatio, etiam apud pios et Deum colentes, sicut neque in nobis est, ut dixit Eusebius lib. 1 Histor., cap. 4, post Irenæum, lib. 4, cap. 30 et 42; et Tertullianus, lib. contra Judæos, cap. 2; et post illos Damasc., lib. 4 de Fid., c. 24. Dices: quid ergo est quod, Genes. 2, dicitur Deus benedixisse diei septimo, et sanctificasse illum? Hinc enim aliqui collegerunt ex tunc dicasse Deum diem illum ad suum cultum, quia non potest esse alia illa benedictio et sanctificatio. Respondet autem ibi Abulensis, quæst. 4, illud esse dictum per anticipationem, ut est frequens in Scriptura: itaque ex tunc dedicavit Deus illum diem ad suum cultum in sua mente, et proposito, non in executione. Vel certe tunc posuit (ut sic dicam) fundamentum illius sanctificationis, non obligationem, aut legem, quia nec illam specialiter promulgavit, nec per rationem naturalem patefecit: non est autem improbable ex tunc incepisse observationem aliquam diei septimæ, quæ per traditionem ad posteros devenerit; nam Eusebius, lib. 13 de Præparat., cap. 7, refert, *septimam diem, non Hebræos tantum, sed omnes fere, tam philosophos quam poetas, sacratiorem esse cognovisse*. Credit tamen ipse, hanc opinionem ad philosophos ab Hebræis manasse, ac subinde vel antea non fuisse, vel per errores et idololatrias fuisse extinctam. Non fuit ergo illa lex pure moralis, sed ex parte cæremonialis.

4. *Quid morale et quid cæremoniale in hoc*

præcepto. — Quid autem fuit morale in illo præcepto, quid vero cæremoniale? Respondeo fuisse morale illud præceptum, quatenus absolute præcipiebat cultum Dei externum; hunc enim ibi esse præceptum docet D. Thomas 2. 2, quæst. 122, art. 4: *Quia ad interiorum cultum (ait) magis inducitur homo Spiritus Sancti instinctu, quam exteriori lege, et ideo hæc data fuit de exteriori cultu. Item quia vacatio ab operibus ibi præcepta, proprie intelligitur de operibus externis, et ita præcipiebatur quædam exterior dedicatio alicujus temporis ad cultum Dei. Perinde autem esse videtur præcipere cultum Dei externum, et præcipere ut tempus aliquod huic cultui destinemus; quia nec tempus præcipitur, nisi ut circumstantia illius actionis, nec actio præcipi potest, quin etiam tempus aliquod illi tribuere ex vi ejusdem præcepti necessarium sit. Unde Alensis, dicta quæst. 32, memb. 3, art. 2, § Ad illud, ait ad internam adorationem (quam dicit pertinere ad primum præceptum) non fuisse additam in Decalogo alicujus temporis determinationem, quia ad exercendam illam non oportet ab externis operibus vacare: *Exercetur enim (ait) hæc adoratio per latriam mentis, concurrente devotione fidei, spei et charitatis, quæ simul esse potest cum opere corporali*. Ad exercendum autem externum cultum Dei, necessarium est ab aliis vacare operibus pro illo tempore; et ideo dicit hanc vacationem in illo tertio præcepto fuisse specialiter determinatam; sentit ergo fuisse illud præceptum de cultu exteriori.*

5. *Qui cultus externus fuerit per illud præceptum impositus. —* Sed quæres quisnam externus cultus fuerit mandatus ex vi illius præcepti, nam cultus hic consistit in actu positivo: at in forma illius præcepti nullus actus in Dei cultum exercendus in die sabbathi designabatur, nec præcipiebatur, sed sola vacatio ab aliis externis operibus servilibus, seu alienis a divino cultu, ut videre licet Exod. 20 et 31, et Deut. 5, cum similibus. Ad hoc tacite respondet Cajetanus, dicta quæst. 122, art. 4, in principio, illum externum cultum ex vi illius præcepti necessarium, non in positivo actu, sed in carentia actus constituisse: *Colebatur siquidem Deus (ait) sabbatho in ipsa exteriori quiete ab operibus servilibus, quia quiescebant ad representandam divinam quietem a creatione mundi*. Unde aliqui dixerunt præceptum illud negativum fuisse, quia nullum actum præcipiebat, sed tantum cessationem ab actu. Et licet forma illius videatur

positiva, *Memento ut sabbathum sanctifices*, tamen re ipsa sanctificatio illa ibi præcepta solum consistebat in privatione quadam; ut si alicui præcipiatur quiescere per horam, licet forma præcepti per verba affirmativa proferratur, re ipsa est negativa, quia nihil aliud præcipitur quam non moveri. Confirmatur, quia si præceptum illud fuisset affirmativum, oportuisset ut obligaret ad exercendum aliquod opus externum divini cultus in die sabbathi, sicut nunc præceptum Ecclesiæ de observatione festorum positivum est quoad aliquid, ut postea dicemus. At vero ex vi illius præcepti, ut erat legis veteris, non fuit determinatum speciale opus cultus divini necessario exercendum in die sabbathi, ut ex dictis locis aperte constat, et Exod. 31 et 35.

6. *Objectioni satisfi. —* Dices, licet non obligaverit præceptum illud ad particulare opus divini cultus, nihilominus obligasse ad colendum aliquo modo Deum illo die, externo cultu, prout unusquisque vellet. At enim neque hoc colligi posse videtur ex Scriptura; nam ubicumque de illo præcepto fit mentio, sola cessatio ab opere præcipitur, non vero alicujus operis positivus cultus, et specialiter Lev. 23 dicitur: *Sex diebus facietis opus; dies septimus, quia sabbathi requies est, vocabitur sanctus; omne opus non facietis in eo*. Ubi notanda est illa causalis, per illam enim explicatur verbum *sanctificandi* diem sabbathi; consistebat enim illa sanctificatio in cessatione ab opere servili, ordinata ad divinum cultum, tum propter significationem ejus, tum maxime quia per eam deputabatur tempus illud divino cultui; ad illam vero nullum opus positivum divini cultus postulari videbatur. Dicit vero potest primo, licet, per illud præceptum, expresse ac formaliter non præciperetur cultus positivus, virtute fuisse præceptum, quia, moraliter loquendo, non poterat cessari ab omni opere modo religioso, prout ibi præcipiebatur, et infra explicabimus, quin signo aliquo externo et positivo id ostenderetur: tale autem signum pertineret ad externum cultum Dei. Item, cum lex naturalis obliget ad colendum Deum aliquando cultu externo, eo ipso quod Deus determinet aliquod tempus huic cultui, ut fecit per illud præceptum, videtur consequenter obligatio illa naturalis ad tale tempus determinari, et pro ipso urgere, sicut præceptum divinum communicandi, licet de se non determinet certum tempus suæ obligationis, nihilominus facta determinatione per Ecclesiam de die

Paschatis, obligat pro illo. Atque hoc modo posset dici, præceptum illud tertium Decalogi esse morale et naturale quoad positivam obligationem cultus, facta tali temporis determinatione.

7. *Quid formaliter per hoc præceptum mandaretur. —* Sed licet hoc probabile sit, non satis colligitur ex forma præcepti, quia non determinat tempus illud, præcipiendo aliquid fieri, sed solum prohibendo ne aliquid fiat, quod non satis est, ut dicamus præceptum illud fuisse de cultu positivo, præter cessationem ab operibus servilibus. Quia hæc cessatio ex intentione præcepti, et ex intentione servandi illud, esset religiosa, absque alia demonstratione exteriori. Neque ex tali cessatione fit consequens, ut lex naturalis obliget ad exercendos actus exteriores divini cultus in illo tempore, nisi per aliam legem positivam pro tunc præcipiantur, sicut de ecclesiastico præcepto mox dicemus. Formaliter ergo nihil ibi præcipiebatur, nisi dedicatio quædam illius temporis ad cultum Dei, quæ vocatur sanctificatio illius, ut ait D. Thomas, dicto art. 4, ad 3. Hæc autem dedicatio formaliter fit per cessationem ab opere, quæ pertinet ad externum cultum per signum negativum declaratum. Unde materialiter videtur esse illud præceptum negativum; formaliter vero, et in genere signi ac cultus, esse affirmativum. Addi etiam potest, in illa lege fuisse alia præcepta positiva de aliquibus actibus divini cultus exercendis in die sabbathi, ut erat oblatio et sanctificatio panis propositionis, Levit. 24, et sacrificandi eodem die duos agnos, et duas decimas similæ, et liba, Num. 28; sed illa cæremonialia erant, et non pertinebant ad omnes et singulos de illo populo, sed ad sacerdotes; non enim tenebantur omnes ad illa sacrificia convenire, ut constat. Addit vero Rhilo, et refert Eusebius, libro 8 de Præpar. Evangelica, c. 2, Moysem instituisse, populum septenis diebus congregari, ut *considerentes Scripturas audirent*; quem morem ex Evangelicis et Actibus Apostolorum colligimus. Videtur autem potius traditione, et quasi morali consecutione introductum, quam ex vi, ac forma præcepti; igitur tertium illud præceptum solum fuit morale, quatenus generaliter continebat tempus aliquod esse divino cultui dicandum.

8. *Tertium Decalogi præceptum, in quo fuit cæremoniale. —* Fuit autem præceptum illud cæremoniale quoad multa. Primo, quoad significationem, ut testatur D. Thomas, dicto

art. 4, in corp., et ad 1. Nam datum est illud præceptum in signum rememorativum beneficii creationis, ut expresse in eisdem locis ostenditur, quia pro ratione illius præcepti assignatur: *Quoniam sex diebus fecit Deus cælum et terram, et in septimo requievit, et idcirco (dicitur) benedixit Deus diei septimo, et sanctificavit illum*, Exod. 20. Addit etiam D. Thomas, allegorice significasse quietem Christi Domini in sepulchro, et anagogice quietem æternæ patræ. Secundo fuit cæremoniale quoad temporis determinationem, in qua determinatione duo distingui possunt. Unum est, quod ad hunc effectum non tantum singulis annis aut mensibus, sed etiam singulis hebdomadis certum unius diei tempus designatum sit, ita ut post sex dies operibus humanis occupatos, septimus quietis sequatur; et hoc licet positivum sit, non potest tamen dici cæremoniale veteris legis, quia nihil habet proprium illius; poterat enim talis determinatio sine speciali cæremonia, vel significatione, solum propter moralem rationem et utilitatem fieri. Quia licet naturalis ratio non dicet illam determinationem ut necessariam, dicat tamen ut convenientem, ut sic per publicam legem homines ad servandam naturæ legem inducantur. Et similiter est consentaneum rationi naturali, ut Dei cultus frequenter exerceatur, et ideo illa etiam temporis determinatio quoad dierum frequentiam, poterat fieri ex morali ac prudenti ratione, sine propria cæremoniali significatione. Aliud vero fuit peculiare in illa determinatione, quod, scilicet, dies ille septimus fuerit talis, nimirum ultimus hebdomadæ, incipiendo numerationem a primo die creationis mundi; ita enim fuit dies ille determinatus in lege veteri, unde non potuit nisi a Deo, vel ex revelatione Dei determinari, quia non poterat aliter cognosci quis fuerit primus creationis dies. Et ideo dies ille per antonomasiam sabbathum appellatus est, quia tunc Deus ab operibus suis requievit; sabbathum enim juxta Hebraicam derivationem requiem significat: sic ergo illa determinatio sumpta est in ordine ad significationem, fuitque proprie cæremonialis.

9. *Quod sabbathi solemnitas per viginti quatuor horas duret, positivum et cæremoniale est.* — Tertio fuit etiam positivi juris, et aliquo modo cæremoniale in illa determinatione, quod solemnitas illa sabbathi per integras viginti quatuor horas jussa est observari, juxta illud: *A vespera usque ad vesperam celebrabitis sabbatha vestra*, Levitic. 23. Unde non est du-

bium quin hoc tunc fuerit divino jure statutum. Aliqui vero sentiunt illud fuisse ita immutabile, ut hodie etiam necessario sit servandum in celebratione dominici diei, ita ut nulla consuetudine vel potestate humana possit tempus illud viginti quatuor horarum minui, quia esset contra jus divinum, ex quo plane sequitur hanc circumstantiam illius præcepti non fuisse ex positivo jure, sed naturali. Atque ita sentit Angel., verbo *Dies festus*, in principio; et inclinatur Silvester, verbo *Dominica*, num. 4. Sed hoc sine dubio est improbabile, quia nulla ratio naturalis dictabat tantum necessarium ad honestatem morum, ut integer dies viginti quatuor horarum divino cultui dedicaretur; quæ enim potest esse hæc necessitas? Item, non fuit de jure naturali, ut per singulas hebdomadas certum tempus præciperetur pro divino cultu; poterat enim præcipi singulis mensibus; ut in lege veteri, potuit Deus præcipere neomenias, et non sabbatum; nam cur non? Ergo potuit præcipere in singulis hebdomadis tantum dimidium diem, vel aliquas horas. Fuit ergo sine ulla dubitatione illa circumstantia temporis, de jure tantum positivo divino, et ad cæremonias pertinuit, quatenus propter significationem etiam observata est. Quamvis potuerit habere rationem moralem congruentiæ, non necessitatis, videlicet, ut divinus cultus publicus et solemnior, durabilior esset ac solemnior; et ita potuit Ecclesia in suis festivitibus hanc circumstantiam imitari, licet id non fuerit simpliciter necessarium, nec semper servetur, ut infra dicemus.

10. *Otium et requies sabbathi positiva et cæremonialia fuere.* — Quarto, fuit etiam positivum et cæremoniale in illa determinatione otium, et cessatio ab operibus ibi præcepta. Illa enim non erat per se, et ex sola ratione naturali, necessaria ad divinum cultum, ut per se manifestum est; potuit tamen præcipi ex ratione morali congruenti, ut homines illo tempore essent magis expediti, et dispositi ad divinum cultum; unde hoc modo etiam Gentiles custodiebant suos dies festos, abstinendo ab humanis occupationibus et laboribus, ut suis sacrificiis et cæremoniis vacare possent. Tamen, quatenus in illa lege otium illud specialiter præceptum est, propter proportionem et analogiam ad significandam requiem Dei ab operibus, ad cæremonialia præcepta illud pertinuit. Et auget, ac declarat cæremoniam, quod propter exactam significationem, non solum a servilibus operibus voluntariis, sed etiam ali-

quo modo a necessariis vacatio præceperetur; in quo clara distinctio cernitur illius præcepti a præcepto Ecclesiæ, ut postea videbimus. Hæc igitur fuit ratio cæremonialis præcepti, ex qua intelligitur, propter ignorantiam religionis errasse Senecam, qui sabbatha Judæorum reprehendebat, quod existimaret inutiliter septimam vitæ partem perdere, ut Augustinus refert, 6 lib. de Civit., c. 11. Impium autem est existimare, inutiliter amitti tempus quod in divino cultu consumitur. Quod si quis, vacans ab aliis operibus propter præceptum, divino cultui et bonis operibus non vacet, inutiliter tempus amittit, quia præcepto abutitur, et non quia præceptum de se inutile sit.

11. *Quid de hoc præcepto cessaverit in lege gratiæ.* — Secundo principaliter dicendum est, præceptum illud tertium Decalogi, quantum ad totam illam determinationem, quam addit ultra moralem ac naturalem obligationem, cessasse, et in lege gratiæ non obligare, sicut nec præcepta de aliis festivitibus in ea lege lata nunc obligant. Hoc de fide certum est, ex generali doctrina de cessatione legalium, unde eodem modo de cæteris festis Judæorum, prout in ea lege observabantur, intelligendum est, et probabitur aperte ex locis Pauli infra tractandis. In particulari vero de sabbatho id tradit Gregorius, lib. 11, Epist. 3, et in cap. *Pervenit*, de Consec., d. 3, contra quosdam hæreticos, qui suo tempore, errorem Ebionitarum excitando, Christianos cogebant ad servandum sabbathum, vacando ab operibus; et eandem hæresim ait excitatum esse Antichristum, ut Judæos sibi lucrifaciat. Eandem veritatem tradidit Augustinus, locis citatis, censens eandem esse rationem de hoc præcepto observationis sabbathi, quæ de tota lege veteri; et in serm. 251, de Tempore, ait, *ideo sanctos Ecclesiæ pastores decrevisse, omnem gloriam Judaici sabbathi in diem dominicam transferre, ut quod ipsi in figura, nos celebraremus in veritate*; quod ipse optime declaravit lib. 4 Genes. ad litteram, cap. 13. Unde Concilium Lugdunense, in c. 1, de Consec., d. 3, dixit, Christianos observare Dominicam diem, *ne Judaismo capiantur*, utique in observatione sabbathi.

12. *Cur lex vetus sit mortua, et cur mortifera.* — *Diluitur objectio.* — Circa rationem autem hujus assertionis, oportet advertere unam esse rationem, ob quam lex vetus mortua est; aliam, ob quam est mortifera: dicitur enim mortua, quatenus non obligat; mortifera vero, quatenus non solum non tenemur

servare ritus ejus, sed etiam peccatum est illos servare. Ratio ergo ob quam illa lex fuit mortua, est, quia non fuit in perpetuum posita, sed usque ad Christi consummationem, ut dixit Paulus, ad Galat. 3, interrogans: *Quid igitur lex?* et respondens: *Propter transgressionem posita est, donec veniret semen, cui promiserat*, etc. Ratio autem cur sit mortifera, est, quia erat umbra et figura futurorum; et ideo adveniente luce et veritate, prohiberi debuit, quia jam ejus significatio et professio falsa esset. Prima ergo ratio manifeste habet locum in præcepto de observatione sabbathi. Posterior autem videri potest non ita necessaria, quia propria significatio observantiæ sabbathi non erat de futuro aliquo mysterio, sed de beneficio creationis; semper autem potuit vere significari beneficium illud, et requies Dei ab operibus suis per quietem sabbathi, etiam post Christi adventum, et sine injuria ejus. Unde Clemens, lib. 7 Institut., cap. 24, *sabbathum cum dominica servandum esse dicit, illud in recollectionem fabricationis mundi, hanc resurrectionis Domini*. Et hunc fuisse morem antiquum Ecclesiæ Orientalis testatur Socrates, lib. 6 Histor., cap. 8; et patet ex Can. 64 Apostol.; Ignat., Epistol. 5; Clemens, lib. 7 Const., cap. 24. Nec obstat, si quis dicat cum D. Thoma supra, illud otium sabbathi etiam significasse futuram requiem Christi in sepulchro; quia non constat illam significationem fuisse in illo præcepto intentam, vel non oportet illam significari ut futuram, sed posset significari ut jam facta, sicut significatur beneficium creationis. Respondetur nihilominus hac ratione ad summum probari, observationem sabbathi, secluso spiritu Judaico, non esse intrinsece malam, id est, si non fiat vel ex necessitate et obligatione legis veteris, ac si illa duraret, nec in significationem alicujus mysterii Christi, tanquam venturi. Atque hac ratione dicitur in Concilio Laodicen., cap. 29, *quod non oporteat Christianos judaizare, et otiari in sabbatho, sed operari eos in eodem die*. Quibus verbis ostenditur, mortuum esse antiquum præceptum; subditur vero statim: *Præferentes autem in veneratione dominicum diem, si vacare voluerint, ut Christiani hoc faciant*, id est, non eo ritu et modo quo faciebant Judæi, alioquin *anathemate feriendos esse* decernit. Indicat ergo id non fuisse simpliciter prohibitum, sed solum si spiritu Judaico fieret.

13. *Sabbathi observatio mortifera.* — Nihilominus

lominus dicendum est, absolute esse mortiferam nunc observationem sabbathi, qualem præscribebat lex vetus, meritoque esse ab Ecclesia prohibitam in detestationem Judaicæ cæcitatatis, ne videatur Ecclesia illi consentire: et ideo suspecti merito sunt de Judaismo, qui sabbathum custodire inveniuntur. Nam imprimis Ecclesia non præcipit observantiam sabbathi, ut per se notum est; nullibi enim talis lex ecclesiastica reperitur: quin potius, Act. 15, universaliter dictum est ab Apostolis: *Visum est Spiritui Sancto, et nobis, nihil aliud imponere vobis oneris, etc.*; declararunt ergo etiam onus sabbathi esse sublatum: qui ergo illud observat, merito censetur ex obligatione legis veteris illud servare, ac subinde spiritu Judaico duci. Deinde Ecclesia absolute prohibet illam observantiam, ut patet ex dicto cap. 1, et cap. *Pervenit*, de Consecr., d. 3; et ex traditione Ecclesiæ, quæ ex citatis Patribus colligitur, et ex translatione sabbati in dominicam diem, de qua infra dicemus. Quocirca, licet significatio beneficii creationis facta per otium sabbathi falsitatem non contineat, semper indicat imperfectionem legis veteris, et saltem oblique indicabat beneficium redemptionis nondum fuisse hominibus collatum: nam cum sit longe majus, multo magis debuit illud coli, et representari per dominicum diem, quam beneficium creationis per sabbathum. Nec oportuit utrumque commemorari utrumque diem festum agendo; tum propter moralem rationem, quia non expediebat tantum onus perpetuum ac continuum imponere Christiano populo; tum etiam quia in die dominico potest utrumque beneficium recognosci, vel quia illo die cœpit mundi creatio, ut constat, vel quia eundem esse credimus mundi auctorem et restauratorem.

14. *Confirmatur.*—Accedit quod, teste Paulo, ad Colos. 2, etiam sabbathorum observatio erat umbra futurorum adimplendorum per Christum, et in Christo, ejus erat umbra lex illa; et ideo significatio futuræ quietis Christi in sepulchro non est tantum ab hominibus excogitata, sed etiam ab Spiritu Sancto intenta, licet fortasse usque ad veritatis adventum non fuerit declarata. Et quamvis illius diei observantia, quæ prius erat signum futuri, mutari potuerit in memoriam præteriti beneficii, tamen hæc memoria non per festum, et lætitiâ, sed per jejunium et mœrorem debuit retineri et representari; et ideo Ecclesia jejunari potius voluit illo die, seu a carnibus abstinere, quam festum diem agi, ut

Innocentius Papa tradit, epist. 11 ad Decentium, cap. 4, cap. *Sabbatho*, de Consecr., d. 3. Quam consuetudinem antiquissimam esse, constat ex Hieronymo, Epist. 97 ad Augustinum; et ex Augustino, epist. 86 et 118.

15. *Objectio.*—*Respondetur.*—*Commodior responsio assignatur.*—Una vero superest contra hoc objectio ex capit. *Licet*, de Feriis, ubi Alexander III prius dicit: *Licet tam veteris quam novi Testamenti pagina septimum diem ad humanam quietem specialiter deputaverit*; postea vero subjungit, *quod tam eum, quam alios dies Majestati altissima deputatos, nec non natalitia Sanctorum Martyrum Ecclesia decrevit observanda.* Ergo non solum in veteri, sed etiam in nova lege sabbathina requies commendata est, et ejus religiosa observatio saltem ex Ecclesiæ præcepto retinenda est. Quod autem Pontifex ait, in novo Testamento esse sabbathum approbatum, ideo dixisse videtur, quia Actor. 20 dicitur: *Paulum una sabbathorum convenisse ad frangendum panem*; et simile habetur 1 Corinth. 16, et clarius, Act. 13, Paulus ingressus est Synagogas in die sabbatho ad docendum. Ad Alexandrum respondet ibi Glossa, partitionem illam debere accipi cum distributione accommoda; nam vetus Testamentum deputavit sabbathum ad litteram, et quasi materialiter, novum vero (ait) *spiritualiter illud servat, primam diem pro septimana celebrando.* Idem sequitur Panormitanus, sed non placet, quia Pontifex loquitur de observantia vera et ad litteram, quæ in diebus festis servanda est. Dicendum ergo est, Pontificem non fuisse locutum de sabbatho, neque illud nominasse, sed locutum esse de die septimo. Septimus autem dies intelligi potest, vel ille qui est septimus numerando a primo die creationis, quæ dici potest veluti materialis numeratio; vel potest dici septimus quasi generatim, seu formaliter, ille qui est ultimus in septenario numero dierum, sicut Aristoteles dixit, ultimam unitatem esse formam numeri. Dico ergo Pontificem locutum fuisse de die septimo, hoc posteriori modo, sensumque esse, utrumque Testamentum approbasse morem deputandi ad quietem humanam, septimum quemque diem hebdomadæ, quod est formaliter deputare septimum diem, licet materialiter non idem dies fuerit ille deputatus ad hanc quietem pro divino cultu: unde cum subdit, *tam eum, etc.*, illud relativum, *eum*, non refert sabbathum materialiter sumptum, sed refert septimum diem, quem Ecclesia ad il-

lam requiem designavit. Et hoc modo verum est, quod alii dicunt, septimum illum diem in lege veteri esse sabbathum, in nova vero esse dominicam diem.

16. *Ubi septimi diei requies approbetur in novo Testamento.*—Dices: ubi pagina novi Testamenti dedicavit septimum diem pro humana requie? Respondeo imprimis, ubicumque in novo Testamento approbatur sabbathismus Judæorum, virtute approbati dedicationem septimi ejusque diei ad divinum cultum, quia in præcepto de observatione sabbathi hoc etiam continetur, ut dixi. Approbatur autem Judaicum sabbathum in novo Testamento vel in generali, ubicumque lex vetus commemoratur; vel in particulari, ubicumque legimus, tam Christum quam Apostolos, sabbathum observasse, vel honorasse, ut de Christo in multis ejus verbis et actibus legimus; cum enim sæpe argueretur a Judæis de violatione sabbathi, semper ostendit se nunquam illud violasse, sed secundum veram intelligentiam et pietatem observasse. Et præterea refert Marcus, cap. 6, quod, *facto sabbatho*, cœpit in Synagoga docere. Quam consuetudinem servasse frequenter refert Lucas, cap. 4 et 13; et eodem modo Paulus se ostendit cultorem sabbathi, Act. 13 et 18. Verisimile enim est Apostolos, eo primo tempore quo lex erat mortua, et non mortifera, sabbathum observasse; nam qui circumcisionem retinebant, consequenter etiam cæteras cæremonias legis et sabbatha cum honore sepeliebant. Per hæc autem facta, non intelliguntur quidem Christus vel Apostoli approbare seu confirmare legem sabbathi pro tempore legis gratiæ, sed approbare illam in se; unde fit, ut generaliter etiam approbaverint dedicationem septimi diei pro divino cultu, ut mox dicemus latius. Nunc ita interpretamur alia duo testimonia citata ex Act. 20, et 1 Corinth. 16; hic enim, *una sabbathi*, diem dominicam significat: dicitur enim *una*, id est, *prima sabbathi*, id est, post sabbathum, juxta doctrinam Hieronymi, epistol. 150 ad Hedibiam, quæst. 4. Et in particulari ita exponit Pauli verba, lib. contra Vigilant., c. 5; estque communis expositio Anselmi, D. Thomæ, Cajetani, etc.

CAPUT II.

UTRUM FESTORUM OBSERVATIO CONVENIENTER IN TEMPORE LEGIS GRATIÆ INSTITUTA SIT.

1. *Convenientem esse festorum observationem in lege nova.*—Circa quæstionem hanc erravit Aërius, qui observationem hanc sacram festorum dierum damnabat, ut auctor est Epiphanius, hæres. 75; Augustinus vero, hæres. 53, solum de Aërianis ait, *negasse statuta solemniter servanda esse jejunia, ne videamur esse sub lege*; quæ ratio etiam de diebus festis procedebat. Unde maxime confirmari solet hic error, quia non licet in lege nova cæremonialia præcepta legis veteris retinere, aut in morem inducere; festorum autem observatio ad cæremonias pertinet. Et hunc errorem, licet alio modo explicatum, docent hujus temporis hæretici, ut late refert et impugnat Bellarminus, lib. 3 de cultu Sanctorum, cap. 10. Adduntque, in sui erroris confirmationem, verba Pauli ad Galat. 4: *Dies observatis, et menses, et tempora, et annos: timeo vos, ne forte sine causa laboraverim in vobis*; et ad Coloss. 2: *Nemo vos judicet in cibo, aut potu, aut in parte diei festi, aut neomeniæ, aut sabbathorum*, ubi sabbathorum nomine omnes dies festos, quæ ad otium et cessationem a laboribus observantur, intelligere videtur.

2. *Assertio.*—Nihilominus dicendum est, præceptum de observatione festorum, seu dierum qui ad divinum cultum destinantur, convenienter fuisse in Ecclesia traditum. Est assertio de fide, ex perpetua traditione et communi Ecclesiæ consensu, qui ad hoc sufficit; in divina enim Scriptura non habemus traditum, quod Christus Dominus alicujus festi observationem instituerit; et infra ostendemus, nullum de hac re Ecclesiæ suæ peculiare præceptum tradidisse, quia præter leges fidei et sacramentorum, nulla præcepta positiva tradidit, sed suis ministris commisit. Tamen etiam non legimus prohibuisse ne festi dies in sua Ecclesia instituerentur, vel servari præciperentur in religiosum cultum. Quia neque hoc est per se malum, nec inutile, sed est valde consentaneum rationi naturali, ut ostensum est; et potius est moraliter necessarium, tum ad convenientem hominum gubernationem; sunt enim mortales, et laboribus corporis facile distrahuntur, et ideo consentaneum naturæ illorum est, ut interdum a laboribus quiescant; tum maxime, ut certum tempus pro tota po-